

КОНОТАТИВНА ЛЕКСИКА В УКРАЇНСЬКІЙ ТА КИТАЙСЬКІЙ МОВАХ

Схарактеризовано конотативну лексику в китайській та українській мовах відповідно до чотирьох таких груп: еквівалентна конотативна лексика, безеквівалентна конотативна лексика, тотожна лексика з різними конотативними значеннями та тотожна лексика з частково різними конотативними значеннями.

Ключові слова: національна культура, конотація, конотативна лексика, еквівалентна та безеквівалентна лексика, тотожна лексика.

Охарактеризована коннотативная лексика в китайском и украинском языках в соответствии с четырьмя такими группами: эквивалентная коннотативная лексика, безэквивалентная коннотативная лексика, тождественная лексика с разными коннотативными значениями и тождественная лексика с частично разными коннотативными значениями.

Ключевые слова: национальная культура, коннотация, коннотативная лексика, эквивалентная и безэквивалентная лексика, тождественная лексика.

Connotative lexis in the Chinese and Ukrainian languages was characterized in accordance with the four groups: equivalent connotative lexis, nonequivalent connotative lexis, identical lexis with different connotative meanings and identical lexis with partly different connotative meanings.

Key words: national culture, connotation, connotative lexis, equivalent and nonequivalent lexis, identical lexis.

Яким би не був підручник або метод викладання, саме відомості про культуру насамперед складають основне багатство освіти.

Викладач не повинен обмежитися вузькими мовними цілями. Без звернення до явищ культури вивчення мови збіднюється і зводиться до освоєння фонетичних, лексичних та граматичних явищ.

Ж. Ласера [1]

Постановка проблеми. У час, коли інтенсивно розширюються політичні, економічні та культурні зв'язки України і Китаю між собою, особливо зростає необхідність у підготовці фахівців-китаїстів. Наголосимо саме та такому розумінні професіонала: це — не перекладач з китайської мови, не вчитель китайської мови, а саме китаїст. Китаїст, китаєзнавець, синолог, тобто фахівець, який досліджує Китай комплексно, з позиції історії, економіки, політики, філософії, мови, літератури, культури тощо.

Складні процеси в сучасній українській та китайській мовах, викликані значним прискоренням інформаційних потоків та стрімким розвитком і розповсюдженням все більш досконалих інформаційних технологій, вимагають пильної уваги китаєзнавців до мовного матеріалу крізь таку комплексну лінгвокраїнознавчу призму.

Мова, мовлення, особливий стиль спілкування є одним із багатьох відображень культури як комплексного людського досвіду, а саме традицій, звичаїв, вірувань, уявлень і цінностей суспільства. Серед мовних маркерів різних культур найбільшу роль відіграє лексика, яка відбиває соціальні реалії, національну специфіку культури та має емоційну значущість. Лексичні значення пронизані різними конотаціями, які пов'язують лексику з життям певного мовного колективу, певним побутом, сформованим соціальним узусом.

В структурі лексичного значення слова виділяють два аспекти: концептуальне (понятійне) ядро та конотативні відтінки. Інформація, яка йде конотативним каналом, є так само значущою і різноманітною, як і концептуальна інформація. Конотативні відтінки дають людині інформацію про світ взагалі, про компоненти мовної ситуації і комунікативної дії.

Існує спокуса для україномовних китаїстів переносити свої знання конотацій, розповсюджених в українській мові, в китайську мову,

що, в свою чергу, може викликати плутанину і очевидну помилковість вживання китайських лексем. Якщо проблема конотативної лексики, зокрема в китайській та російській мовах висвітлена досить детально, то проблема конотативної лексики в китайській та українській мовах уявляється недослідженим аспектом.

Мета дослідження. Схарактеризувати конотативну лексику в сучасній китайській та українській мовах, просліджуючи спільні та відмінні тенденції, та дати рекомендації майбутнім китаїстам щодо специфіки засвоєння цієї лексики.

Аналіз останніх публікацій. Лінгвокраїнознавчий аспект як складову частину процесу навчання іноземної мови досліджували такі вітчизняні та зарубіжні науковці, як Верещагін Є. М., Костомаров В. Г., Ло Чанпей, Солодка А. К., Stephen N. Elliott, Robert Lado та ін.

Дослідженню різних аспектів конотації присвятили свої труди численні вітчизняні та іноземні вчені. Так, Малаховський Л. В. та Мікуліна Л. Т. займалися проблемою національної своєрідності російської конотативної лексики; Стернін І. А. досліджував національно-культурні компоненти в структурі значення слова. У Гохуа розглядав розбіжності культурних конотацій в російських і китайських словах-реаліях; Філіппов О. В. займався проблемою лексичної конотації. Харраш Н. І. вивчала конотативно забарвлену лексику в лінгвокраїнознавчому коментарі; Цун Япін досліджувала національно-культурну конотативну ситуативну лексику в російській і китайській мовах.

Виклад основного матеріалу. У мовній картині світу конотація може ділитися на конкретну конотацію і сферу конотації. Конкретна конотація, або конкретне передання, виникає у мовця і слухача в процесі мовного спілкування, а сферою конотації є ті області, в яких мовні засоби з'єднуються з певним типом уявлень і почуттів. Крім цього, конотація несе вказівку на певний тип мовлення, обумовлений соціальними, регіональними, технічними і культурними факторами. Не слід думати, що конотація — це індивідуальне надбання окремої людини [2].

Конотація — це додатковий зміст слова (або виразу), його супутні семантичні або стилістичні відтінки, що накладаються на основне значення, служать для вираження різного роду експресивно-емоційно-оцінних обертонів; вони можуть надавати висловлюванню урочистості, грайливості, невимушеності, фамільярності тощо [3]. До-

слідження мовних функцій конотації дає можливість показати, що конотація в більшості своїй має загальний для носіїв мови характер, це явище масової, громадської, тобто мовної свідомості.

Емоційні та естетичні асоціації, що супроводжують слово в рамках мовної культури, можуть існувати в різних етномовних системах. Їх схожість і відмінності набувають великого значення в процесі комунікації. Наприклад, слова *калина* і *сун шу* (сосна) цілком можуть бути переведені на більшість мов світу, але для українського народу слово *калина* тісно пов'язане з образом Батьківщини, а *сун шу* (сосна) для китайців символізує непохитну волю і довголіття. У людини, яка не знайома ні з українською, ні з китайською культурами, крім номінації цих слів, не виникає жодних емоційно-етичних або естетичних асоціацій.

Порівняння лексичних одиниць однієї мови з відповідними одиницями іншої показує, що їх семантичні розбіжності нерідко виникають через різницю між предметами. Це можуть бути відмінності як за фізичними характеристиками, так і за соціальним, емоційним і культурним значеннями, тобто слід протиставляти відмінності в плані реалій і відмінності в плані культурних конотацій [4].

Дослідивши різні точки зору щодо проблеми систематизації конотативної лексики, ми схилиємося до поділу, який запропонував Цун Япін. Авторка спочатку поділяє конотативну лексику на дві великі групи: лексика, яка відображає інтернаціональні тенденції; лексика, яка відображає національні тенденції. У свою чергу, останню групу вона поділяє на такі підгрупи: безеквівалентна конотативна лексика; тотожна лексика із різними конотативними значеннями; тотожна лексика з частково різними конотативними значеннями [5; 6].

На нашу думку, вона найбільш логічно науково обґрунтувала своє бачення лексики, яка відображає національну культуру, зокрема в китайській мові. Спираючись на роботу Цун Япін, ми схарактеризували чотири групи конотативної лексики в сучасних китайській та українській мовах, просліджуючи спільні та відмінні тенденції.

1. **Еквівалентна конотативна лексика.** Лексика, що відображає інтернаціональні тенденції, має тотожні соціальну і емоційну значущість в двох мовах. Інтернаціональна культура представляє собою спільність культури людства, вона формується на підставі подібного,

загальнолюдського усвідомлення навколишнього світу. Саме вона дає можливість забезпечити міжкультурне спілкування різних націй [5]. Як приклад можна навести українські слова *голуб*, *веселка*, *лівий*, *правий*, *орел*, *пень*, і такі ж китайські еквіваленти. В українській і китайській мовах слово *голуб* однаково символізує мир або прагнення до миру, а *веселка* — радість і надію. Слова *лівий*, *правий*, крім своєї номінативної функції, набувають соціального змісту, позначають представників правого, лівого політичних напрямків і течій, а також ухилів. *Орел* в обох мовах окрім птаха уособлює відважну, горду і сильну людину, а *пнем* називають того, хто є бездушним і тупим, не здатним до сприйняття нового.

2. **Безеквівалентна конотативна лексика.** Лексика, що відображає національні тенденції, що має яскраву національну специфіку. В українській і китайській мовах є велика кількість таких слів, які демонструють розбіжності між культурами двох країн. Непоняттєві (національно-специфічні) семантичні компоненти цих слів залежать від різних факторів, як мовних, так і позамовних; тому лексика, що характеризує національні тенденції, розрізняється відбитими в ній соціальними реаліями, національною культурою та емоційною значущістю [5].

Безеквівалентна лексика — це лексика, що позначає предмети, які присутні в одній культурі і відсутні в іншій, і що має яскраву національну специфіку. Вона унікальна як на рівні позначень реалій, так і на рівні культурних конотацій, тому вважається конотативно-безеквівалентною лексикою [5].

У міжмовній комунікації або при читанні художніх творів комуніканти часто стикаються з перешкодами і незрозумінням, які виникають через розбіжності конотацій значень слова, яке має однаковий денотат в різних культурах. Специфіку культури українського і китайського народів, особливості багатонаціональної культури в мовній картині світу відображає саме безеквівалентна, фонові і конотативна лексика.

В українській мові існує багато слів із яскравим національним колоритом, які не мають аналогів в китайській мові. Так, наприклад, у слова *жук* також є конотація, яка незрозуміла представникам інших націй. Українці розуміють, що *жук* позначає не тільки комаху, а ще і спритну пронирливу людину. А як українець почує ім'я *Хвеса*, а точ-

ніше суб'єктивно-оціночний варіант цього імені — *Хвеська*, він одразу знає, що мова йде про дуже говірливу людину, частіше жінку, яка полюбає перебільшувати інформацію та є невичерпним джерелом пліток. Така конотація цього слова завдячує яскравому персонажу із української народної казки “Язиката Хвеська”, який, зрозуміло, і був балакучою пліткаркою.

У китайській мові теж існують незрозумілі для українців конотативні слова, які передають чуттєве, суб'єктивне ставлення людини до предметів, явищ дійсності: *цань* (шовкопряд — про самовіддану людину), *хуанню* (бик — про працьовиту людину, яка всім серцем служить народу), *мяньян* (баран — про слухняну, безмовну людину), *фаньтун* (діжка для рису — про нікчемну людину) [5].

Яскравим прикладом безеквівалентної лексики може служити слово *мудань* — квітка деревовидної півонії, дуже схожа на півонію, але за розміром більша за неї, червоного, рожевого, білого кольору. Вона вважається найкрасивішою, розкішною і є китайською національною квіткою. Саме з нею порівнюють знатну, красиву, огрядну жінку [5].

3. **Тотожна лексика** з різними конотативними значеннями. Маючи тотожні денотати в двох культурах, в українській та китайській мовах ця лексика різниться емоційною та соціальною значущістю, відбиває національний менталітет і створює певні асоціації, зрозумілі людям даної мовної культури. Емоційна соціальна значущість слова є основою певного національного символічного ореола [4].

Подібна національна символіка слова відображає національну своєрідність, формує оцінки, почуття і ставлення людей до навколишнього світу. Але експресивна конотативна лексика необов'язково у всіх мовах емоційно забарвлена, бо емоційні і соціальні асоціації різних культур у багатьох випадках не збігаються. Такі конотативно забарвлені слова співвідносяться зі стійкими національними асоціаціями, стереотипами, джерела яких — в самому житті, в національній культурі і літературі [5]. Наприклад, слово *бджола* називає комаху, але в українців асоціюється із працьовитістю. Бджолу ще називають “Божою комахою”, а то й “Божою мухою”, бо вона виконує Божі доручення. Віск, який бджола виробляє, вважається святим, а вогонь воскової свічки — то висока жертва Богові. Ні грім, ні блискавка не вдарять по вулику, який є “храмом” “Божої комахи” [7].

У Китаї слово “бджола” — *фень*, звучить подібно вислову “графський титул” і пов’язане з ідеєю символічного зв’язку, який направляє кар’єру. В іншому ж значенні слово “бджола” називає молодого закоханого хлопця. У китайських казках бджоли допомагають при пошуках хорошої нареченої, а також символізують мінливість “розбірливих” наречених [6].

Наприклад, українські слова *верба*, *калина*, *вишня* не тільки позначають предмети, а й викликають емоційно-етичні й естетичні асоціації в українців. Здавна в українців найбільш шанованими деревами є верба і калина. Важко уявити нашу землю без них. Говорять: “Без верби і калини — нема України”. “Де вода, там і верба” — говориться в народній приказці.

Слова *калина* і *вишня* часто використовуються в художній літературі та народній пісні; їх пов’язують із коханням та стосунками молодих людей:

Ой у вишневому саду	Калина ся розвивала, широкий лист мала,
Там соловейко шебетав.	Я би любка, не забула, хоть би-м умирала [8].
Додому я просилася,	
А він мене все не пускав [8].	

Своєрідність національної культури демонструють і вирази, які порівнюють людину з різними тваринами, наприклад, в українській мові: *сміливий як орел*; *полохливий як заєць*, *витривалий як кінь*; а в китайській — *хоробрий як тигр*, *боягузливий як миша*, *витривалий як верблюд*.

4. **Тотожна лексика** з частково різними конотативними значеннями. У цей тип об’єднують одиниці, що позначають поняття, які є в двох культурах, але при цьому лексичні одиниці частково розрізняються емоційною значущістю. Така культурна конотація, що існує в двох мовах, відображає лінгвокультурну спільність. Еквівалентна лексика, що частково розрізняється значимістю, викликає асоціації, які збігаються або не збігаються з уявленнями іншої нації про один предмет, що відображає різне ставлення до фактів навколишнього світу. Це свідчить про те, що в міжнаціональній культурі існують подібності та розбіжності, які спільно висловлюють національну специфіку [4].

Наприклад, розглянемо слово *слон*. Окрім власне визначення тварини, це слово має конотацію сили, непохитності як в україн-

ській, так і в китайській мовах. Ця конотація відображає культурну спільність. Але існують конотації, які відображають культурні відмінності. Так, у китайців *слон* уособлює мудрість і є одним із семи “скарбів буддизму”. Вважається, що він може протистояти найжахливішим духам. У свою чергу серед українців закріпилася конотація пов’язана із розміром тварини, яка позначає незграбність та повільність [6].

Висновки. Таким чином, виходячи з вищевикладених чотирьох варіантів подібностей або відмінностей українських і китайських лексичних одиниць, можна зробити висновок, що своєрідність лексики, що відбиває національну культуру, полягає як в своєрідності реалій, нею переданих, так і в специфіці культурних конотацій. Тому для того щоб опанувати досконало іноземну мову, і для українців в Китаї, і для китаїстів в Україні, розгляд конотативної лексики має ґрунтуватися на безеквівалентних словах (в тому числі і фонових) української і китайської мов, що мають однакові денотати (тобто об’єктивний зміст), але різні емоційно-естетичні смислові відтінки й асоціації. Адже саме ці відмінності, які виявляються в такій безеквівалентній фоневій лексиці, відображають специфіку національної культури українського і китайського народів.

ПОСИЛАННЯ ТА ПРИМІТКИ

1. Ласера Ж. Реалии французской культуры на уроке французского языка / Ж. Ласера // Лингвострановедческий аспект преподавания русского языка иностранцам: сб. ст. / под ред. Верещагина Е. М., Костомарова В. Г.. — М., 1974. — С. 217–224.
2. У Гохуа. Культурная лексикология / Гохуа У. — Харбин: Хэйлунцзянское народное издательство, 1996. — 287 с.
3. Словник перекладацьких термінів [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://um.co.ua/1/1-3/1-32104.html>
4. Ван Хуа. Изучение национально-культурной коннотативной лексики в русском и китайском языках [Електронний ресурс] / Хуа Ван // Весник Томского государственного университета. — 2012. — № 356. — С. 11–14. — Режим доступу: <http://cyberleninka.ru/article/n/izuchenie-natsionalno-kulturnoy-konnotativnoy-leksiki-v-russkom-i-kitayskom-yazykah>
5. Цун Япин. О лексике, отражающей национальную культуру, в русском и китайском языке / Япин Цун // Русский язык за рубежом. — 2003. — № 4. — С. 41–44.
6. Цун Япин. Национально-культурная коннотативная ситуативная лексика в русском и китайском языках / Япин Цун // Вестн. Моск. ун-та. Сер.19: Лингвистика и межкультурная коммуникация. — 2006. — № 1. — С. 185–190.

7. Про Україну. Символіка. Тварини-символи: Бджола [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://about-ukraine.com/index.php?text=389>
8. Пісні маминого серця / уклад. Радишевський Р. П. — Київ: Видавничий центр “Просвіта”, 2006. — 351 с.

Стаття надійшла до редакції 28.10.2016 р.